

APLICAREA REFORMEI AGRARE DIN 1921 PE PROPRIETĂȚILE FUNCIARE ALE UZINELOR DE FIER ȘI DOMENIILOR REȘIȚA

După construirea primelor furnale la Reșița, în 1771, Curtea de la Viena a acordat uzinelor păduri pentru asigurarea combustibilului necesar topirii minereului, a căror suprafață era în 1781 de circa 50.000 iugăre¹. Întinderea deținută de societate a sporit continuu ajungînd în 1854, anul transformării uzinelor în „Kaiserliche und Königliche Privilegierte Österreichische Staatseisenbahngesellschaft“ (Societatea ceza-ro-crăiască privilegiată austriacă de căi ferate), sau S.T.E.G., la 226.232 iugăre, sau 130.653 ha, situate pe teritoriul a 59 de comune².

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele decenii ale veacului al XX-lea în patrimoniul funciar al S.T.E.G.-ului au fost încorporate nu numai noi păduri, ci și pășuni, finețe și chiar terenuri cultivabile. Domeniile societății au sporit pe două căi: prin donații făcute de stat și prin acapararea pămînturilor țăranilor. Pentru a-și asigura mîna de lucru calificată necesară exploatării și prelucrării minereului de fier și a lemnului, S.T.E.G.-ul a recurs la colonizarea unor muncitori din alte regiuni ale Imperiului, oferindu-le unele avantaje materiale. Astfel, în 1859, conducerea societății a admis coloniștilor de pe teritoriul a 14 comune situate în jurul Reșiței dreptul de uzufruct asupra pășunilor care formau proprietatea domeniului, contra unei taxe anuale fixe³. Raporturile agrare dintre cele două părți au fost reglementate în scris, în același an, prin așa-zisa *Convenție Martina*, după numele împuternicitului guvernului austriac, dr. Wentzel, cavaler de Martina, care a negociat condițiile lor. Potrivit convenției, în cartea funduară proprietățile funciare au fost intabulate pe numele societății, dar dreptul de uzufruct a rămas comunelor⁴.

În 1859, printre pămînturile Reșiței înscrise în convenție a fost inclusă și o suprafață de 1.479 iugăre, 219 stînjeni p. de pășune din co-

¹ Cf. *Enciclopedia României*, vol. III, p. 837.

² *Ibidem*, p. 839; vezi și: E. Cimponeriu, *Reșița luptătoare. Din istoria mișcării muncitorești reșițene în perioada dintre cele două războaie mondiale*, București, 1965; p. 11; *Uzinele Reșița în anii construcției socialiste*, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963. p. 20 și 24.

³ Vezi Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 100/1932, f. 1; jud. Severin, dosar 324/1934—1936, f. 43.

⁴ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 100/1932, f. 1; jud. Severin, dosar 324/1934—1936, f. 43.

muna Văliug, rezultată din defrișarea unei păduri care aparținuse locuitorilor. Terenul a fost acaparat atunci de societate pentru o datorie de 10 florini, cu concursul a zece salariați ai S.T.E.G.-ului, care au depus mărturii false, astfel că locuitorii din Văliug au pierdut prin *Convenția Martina* dreptul de proprietate, transformându-se, la fel ca și coloniștii, în uzufructuari ai pășunii, în condiții de dependență față de societate⁵.

În decursul anilor, pînă la primul război mondial, S.T.E.G.-ul a încorporat în domeniile sale și alte terenuri ale comunelor din jur. Astfel, Reșița a acaparat mai mult de jumătate din cele 3.576, 1.354 iugăre ale pășunii comunale Carașova, județul Caraș, constituită în timpul Mariei Tereza prin *urbarium banaticum* din 1767⁶. La începutul secolului al XX-lea împuterniciții comunei au deschis acțiune judiciară împotriva societății pentru uzurpare de proprietate, dar procesul s-a prelungit, astfel că la sfîrșitul primului război mondial se afla încă la instanța supremă din Budapesta⁷. Începînd din a doua jumătate a veacului trecut, Reșița a intrat în stăpînirea unor părți din islazul urbarial al comunei Fôrotic, cu concursul nemijlocit al foștilor primari care au procedat la vînzarea lor⁸.

Este dificil de stabilit cu precizie totalul întinderii acaparate de S.T.E.G. de la țărani în perioada de la fondare pînă la transformarea sa, în vara anului 1920, în „Societatea anonimă Uzinele de fier și domeniile Reșița” (U.D.R.)⁹. Fapt este că suprafața deținută de uzine în județul Caraș-Severin a sporit continuu, ajungînd în preajma legiferării reformei agrare din 1921 la aproape 150.000 hectare¹⁰, formate în cea mai mare parte din păduri. Terenurile arabile, finetele și pășunile stăpînite de Reșița ocupau o pondere restrînsă în totalul acestei suprafețe, dar aproape toate erau de bună calitate.

Spre a înțelege ce însemnătate aveau pămînturile U.D.R.-ului pentru împrîpietărirea țăranilor și comunelor este necesară o succintă analiză a situației proprietății din județul Caraș-Severin din perioada legiferării reformei agrare. Suprafața totală a județului era de 1.108.000 ha,

⁵ Sub acest regim s-au menținut raporturile agrare dintre coloniști și Reșița pînă la intrarea în vigoare a legii agrare pentru Transilvania din 1921 (idem, jud. Caraș, dosar 100/1932, f. 2; jud. Severin, dosar 324/1934—1936, f. 43; Exproprierea la Văliug și Reșița, în „Cartea satului”, Lugoj, an. IV (1924), nr. 15—16 din 11 mai, p. 5—6).

⁶ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 40/1930—1933, f. 5, 16, 24, 29 și 32.

⁷ Ibidem, f. 5.

⁸ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 32/1930—1932, f. 96.

⁹ În legătură cu transformarea societății în U.D.R. vezi mai pe larg: E. Cîmpoieru, *Din luptele muncitorilor reșițeni în anii avîntului revoluționar (1917—1921)*, în *Studii și materiale de istorie contemporană*, vol. II, București 1968, p. 108—110.

¹⁰ Ibidem, p. 86; idem, *Reșița luptătoare...*, p. 13.

sau 1.918.611 iugăre¹¹. După datele Consilieratului agricol al județului Caraș-Severin, din iunie 1925 — care trebuie admise cu unele rezerve întrucît ele nu reflectă fidel realitatea — marea proprietate era concentrată aici în mîinile a 213 proprietari, dintre care 124 erau moșieri, restul instituții, care stăpîneau împreună 780.387 iugăre în total¹².

Comunele politice și compozesoratele de avere, deținătoare a 258.708 iugăre, sau a 33,20% din totalul proprietății mari, care reprezentau un singur domeniu, acel al *Comunității de avere Caransebeș*, se integra de fapt în categoria micii proprietăți, întrucît posesiunea acestui teren o dețineau peste 31.000 de familii¹³, adică aproape toți locuitorii celor 94 de sate descendenți din familiile grănicerești ale fostului Regiment confinar româno-bănățean nr. 13. Aceștia nu li se puteau expropria terenuri decît atunci cînd cota medie pe cap de copârtaș depășea întinderea scutită de lege, act ce ar fi trebuit în mod legal să se producă în cazuri cu totul izolate¹⁴.

Dacă excludem, așa cum este și firesc, terenul *Comunității de avere* din această categorie a proprietății funciare, rezultă că cei 212 mari proprietari stăpîneau 521.679 iugăre, sau 27,20% din suprafața județului, cu o medie de pămînt pe proprietar de 2.465 iugăre.

Domeniile Reșița dețineau cea mai întinsă suprafață: 203.666 iugăre, adică 10,60% din terenul județului, răspîndite pe teritoriul de 83 din totalul de 354 al localităților¹⁵. Față de întinderea de aproape 150.000 ha stăpînită de U.D.R. la începutul secolului al XX-lea¹⁶, suprafața înregistrată în actele Consilieratului agricol județean este mai redusă cu cîteva mii de hectare. În perioada de după sfîrșitul primului război mondial, Reșița a vîndut țăranilor în unele sate teren arabil sau pășuni¹⁷. Suprafețele înstrăinate de societate pe această cale au fost, în general, mici, totalul lor neputînd acoperi diferența de mai sus. Credem că înregistrarea de către consilierat a unei întinderi inferioare aceleia pe care o stăpînea

¹¹ Vezi Minerva. *Enciclopedia Română*, Cluj, Editura Minerva, 1929, p. 267 și 870. Începînd din 1925, județul Caraș-Severin a fost împărțit în două: Caraș și Severin. Prin împărțirile administrative ulterioare totalul suprafeței celor două județe a sporit la 1.111.500 ha (vezi *Enciclopedia României*, vol. II, p. 116 și 396; Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Severin dosar 201/1932—1933, f. 99).

¹² Arh. St. București, fond Comitet agrar, jud. Caraș, dosar 74/1925, f. 7 și urm.

¹³ Ibidem; Dr. Antoniu Marchescu, *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de avere (Contribuțiuni istorice și juridice)*, Caransebeș, Tipografia Diecezană, 1941, p. 445—463.

¹⁴ Cu toate că, potrivit art. 24 și 32 din legea pentru reformă agrară din Transilvania, întreaga pădure a *Comunității de avere* trebuia scutită de expropriere, aceștia i s-au expropriat în total 37.744 iugăre, din care 36.194 iugăre de pădure, care s-au distribuit sub formă de pășuni și păduri unui număr de 29 de comune (Cf. Arh. St. Caransebeș, fond Comunitatea de avere Caransebeș, dosar 1/1922—1927, f. 114, 406—409; Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 178/1938—1939, f. 8 și urm.; jud. Ciuc, dosar 58/1931—1937, f. 66; fond Comitet agrar, jud. Ciuc, dosar 3/1935, f. 93).

¹⁵ Cf. Arh. St. București fond Comitet agrar, jud. Caraș, dosar 74/1925.

¹⁶ „Adevărul” din 4.IX.1926 aprecia că totalul pămînturilor aparținînd Reșiței ar fi fost de 350.000 iugăre.

¹⁷ Vezi Arh. St. București, fond Comitet agrar, jud. Caraș, dosar, 74/1925, f. 7 și urm.

U.D.R.-ul de drept și de fapt s-a făcut numai în baza declarațiilor reprezentanților societății proprietare, care urmărea să sustragă pe această cale o parte din pământuri de la exproprierie, fără a se controla paralel și actele de carte funduară care reflectau fidel realitatea de pe teren. Că tabelul nu cuprinde toate moșiile U.D.R.-ului rezultă și din faptul că la anchetele întreprinse de diferite comisii în județ în legătură cu aplicarea reformei agrare, mai ales după anul 1930, sînt înregistrate pământuri în unele comune în care Reșița nu figura ca proprietară în anul 1925¹⁸, dar care i-au fost apoi parțial expropriate.

Alături de U.D.R. mai erau posesori de domenii statul, cu 149.829 iugăre, și biserica, proprietară a 24.050 iugăre¹⁹. Dintre moșieri se diferențiau, prin întinderea suprafețelor, Antonie Mocric, cu 13.649 iugăre la Brunic și Bulici, Livia Bethlen cu 9.323 iugăre la Fărănești, și Ionel Macsony, cu 6.172 iugăre la Căpilnaș. Restul proprietăților moșierești erau mai mici de 5.000 iugăre, cele mai multe dintre ele avînd întinderi de cîteva sute de iugăre²⁰.

Marea proprietate nu era uniform răspîndită pe teritoriul județului. Cei 212 proprietari stăpîneau 327 moșii situate în 231 sate. Marea proprietate era concentrată mai ales în plasele Oravița, Făget, Sasca și Bozovici. În plasa Orșova aceasta era reprezentată doar prin pămînturile bisericii, statului și, în special, ale Reșiței. În regiunea agricolă Sasca, U.D.R.-ul poseda 43.514 din totalul de 44.233 de iugăre ale mării proprietăți. Pămînturile Reșiței erau concentrate în plasele Bocșa, Oravița și Sasca, dar societatea poseda terenuri și pe raza altor regiuni agricole. Proprietatea mare era mai slab reprezentată în plasele Balinți, Lugoj, Sacu și Caransebeș²¹, unde predominau, de altfel, proprietățile țărănești stăpînite în indiviziune.

Pe de altă parte, mica proprietate țărănească din județ, cu loturi de pînă la 10 iugăre pe gospodărie, avea o pondere relativ însemnată în structura proprietății funciare. Într-un număr de 123 de localități unde lipsea marea proprietate, terenul era în întregime stăpînit de această categorie de țărani. Media de pămînt ce revenea unei familii, era de 3,2 ha. Tărănimea stăpînea în județ cea mai mare parte din terenul arabil²², dar

¹⁸ Este cazul comunelor Padina Matei, Iabalcea și Moldovița, unde U.D.R.-ul deținea peste o mie de iugăre de pășune, finete și pădure (Ibidem. idem, fond Reforma agrară din 1921, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 134 și 140).

¹⁹ Dacă biserica a fost expropriată de cea mai mare parte a pămînturilor, în schimb statul a rămas, după aplicarea legii agrare, în stăpînirea a 140.700 iugăre (Idem, fond Comitet agrar, jud. Caraș, dosar 74/1925, f. 7 și urm.).

²⁰ Arh. St. București, fond Comitet agrar, jud. Caraș, dosar 74/1925.

²¹ Ibidem.

²² În județele Caraș și Severin doar cca. 20% din suprafață era teren arabil (Cf. Arh. St. Timișoara, fond Rezidența Ținut Timiș, dosar 7/1939—1940, f. 2). După *Enciclopedia României*, vol. II, p. 116 și 396, în județul Caraș 26.23% din totalul de 469.300 ha, iar în județul Severin, 20.04%, din cele 642.200 ha, erau arabile; pășunile reprezentau 50.696 ha în județul Caraș și 73.658 ha în județul Severin, iar pădurile 193.981 ha și, respectiv, 263—279 ha, adică 581.614 ha în total, sau peste 50% din suprafața județului (vezi Const. I. C. Brătianu, *Agricultura în România de ieri și în România de mâine*, București, 1919, p. 42).

de fapt numai jumătate din pământul deţinut de săteni era arabil, ceea ce reducea media la 1,6 ha. În plus, mica proprietate poseda pământul divizat în numeroase loturi, iar 50,5% din familiile acestei categorii stăpîneau proprietăţi cultivabile sub 1/2 ha²³.

Data fiind această structură a proprietăţii funciare în comunele judeţului Caraş-Severin, unde S.T.E.G.-ul deţinea o parte însemnată din pământ, starea de dependenţă economică a ţăranilor putea fi în mod real înlăturată numai printr-o expropriere radicală a terenurilor societăţii şi prin distribuirea lor la împroprietărire. Încă din perioada de sfîrşit a primului război mondial, cînd soluţia reformei agrare constituia, alături de unirea cu România, o preocupare majoră a cercurilor politice şi a maselor populare din Transilvania, în satele din judeţul Caraş-Severin ţăranii acţionează împotriva societăţii prin atacarea depozitelor şi prin tăierea unor porţiuni din pădurile S.T.E.G.-ului²⁴.

Intrarea în vigoare a decretului-lege din 12 septembrie 1919 şi ulterior, la 30 iulie 1921, a legii de reformă agrară pentru Transilvania au avut ca rezultat în satele de pe domeniile Reşiţei, ca şi în întreaga ţară de altfel, o scădere a intensităţii luptelor ţărănimii, care spera să devină stăpîna pămînturilor ce urmau a fi expropriate. Dar modul cum s-au aplicat dispoziţiile legii agrare asupra terenurilor U.D.R.-ului au permis societăţii să păstreze cea mai mare parte din proprietăţile funciare şi, ca rezultat direct al acestui act, a determinat nerezolvarea problemei în satele de pe domeniile Reşiţei.

Conform prevederilor tratatelor de pace încheiate după primul război mondial (Saint-Germain — art. 249; Trianon — art. 232), o parte din bunurile S.T.E.G.-ului, cele aparţinînd foştilor inamici, urmau a deveni, prin „lichidarea” lor, proprietate a statului român. În cazul Reşiţei, ca şi în altele, aceste dispoziţii nu au fost aplicate. Capitalişti din ţările Antantei şi oameni politici români au reuşit să realizeze diverse înţelegeri cu reprezentanţii austrieci ai fostei societăţi şi să intre pe această cale în posesia unor părţi din bunurile ei şi astfel clauzele referitoare la „lichidarea” S.T.E.G.-ului au rămas literă moartă. Mai mult, după fondarea, în vara anului 1920, a U.D.R.-ului, interesele economice a numeroşi oameni politici români înregimentăţi în principalele partide ale burgheziei, în special membri ai partidului naţional-liberal, care au reuşit în primii ani postbelici să devină acţionari la U.D.R.²⁵, nu numai că au determinat scoaterea de pe ordinea de zi a lichidării bunurilor S.T.E.G.-ului, dar au influenţat în bună parte conţinutul şi evoluţia exproprierii pămînturilor lor Reşiţei.

Acţiunile întreprinse de conducerea societăţii şi concursul binevoitor al factorilor responsabili în aplicarea reformei agrare nu au putut

²³ Const. I. C. Brătianu, *op. cit.*, p. 42.

²⁴ Cf. *Desăvîrşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Bucureşti, 1968, p. 237—238.

²⁵ Vezi *Contribuţii la istoria capitalului străin în România*, Bucureşti, 1960, p. 38, 40, 79—81.

salva de la expropriere decît o mică parte din terenurile arabile ale U.D.R.-ului. Insuficiența sau lipsa pămîntului cultivabil a forțat instanțele reformei să admită, în urma a repetate și insistente cereri ale țăranilor, exproprierea unor pășuni sau finețe și transformarea lor în terenuri arabile atribuite la împrîrietărea individuală²⁶. Dar, cu toate că Uzinele Reșița mai păstrau doar cîteva sute de iugăre cultivabile, întinderea lăsată în stăpînirea sa depășea cota admisă de oricare dintre excepțiile legii pentru reformă agrară din Transilvania.

În multe din localitățile situate pe domeniul U.D.R.-ului țăranii nu au beneficiat de împrîrietărea individuală. Acolo unde asemenea loturi s-au constituit, ele s-au distribuit numai unei părți din totalul îndreptățitorilor, iar întinderea lor a fost, cu rare excepții²⁷, mică. La Moldova Nouă, de pildă, au rămas neîmprîrietăți 96 din numărul celor înscrîși pe tabel²⁸. În comuna Văliug, pentru 555 gospodării, dintre care 470 capi de familie cu drepturi de împrîrietărea, s-au distribuit inițial doar 90 de iugăre²⁹. Ulterior, datorită intervențiilor țăranilor, instanțele reformei au destinat 299 iugăre de finețe pentru împrîrietărea individuală a îndreptățitorilor, al cărui număr fusese redus acum la 384, distribuindu-li-se cîte un iugăr pe cap de familie, în loc de 4 iugăre fixate de comisiile de împrîrietărea³⁰.

Cum în comună nu fuseseră soluționate pozitiv nici problemele pășunii și pădurii, o parte din țărani au solicitat să li se atribuie loturi în alte localități. După repetate cereri, la 6 aprilie 1933 a fost admisă împrîrietărea acestora în comuna Delinești³¹. În noiembrie același an, cînd locuitorii din Văliug s-au deplasat la Delinești pentru a-și lua în primire loturile, s-au lovit de împotrivirea localnicilor care, nesatisfăcuți în revendicările lor datorită faptului că 161 dintre ei fuseseră radiati de pe tabel, au refuzat să îi primească.

Intervențiile autorităților n-au putut determina, nici atunci și nici mai tîrziu, aplicarea hotărîrii de împrîrietărea. Judecătoria mixtă Orașuța recunoștea, prin raportul nr. 39 din 22 mai 1935 înaintat Direcției Aplicării Reformei Agrare, că, datorită modului cum se executase împrîrietărea localnicilor, posibilitatea înzestrării la Delinești cu pămînt a celor din Văliug rămînea exclusă, căci țăranii de aici considerau pe noii veniți ca uzurpatori ai drepturilor lor și că frămîntările de pînă atunci

²⁶ Arh. St. București, fond Reforma agrară, din 1921, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 128.

²⁷ La Răcășdia, județul Caraș, s-au distribuit loturi de 4 iugăre (vezi idem, jud. Caraș, dosar 66/1931—1934, f. 64).

²⁸ *Ibidem*, f. 10; idem, dosar 18/1927—1934, f. 3 și urm. De altfel, în județul Caraș fuseseră împrîrietăți pînă în anul 1932 doar 12.421, din cei 22.567 de țărani cu drepturi, iar în județul Severin 12.321, din cei 20.715 îndreptățiți (idem, Vechiul regat. Generale, dosar 172/1932, f. 5).

²⁹ Idem, jud. Caraș, dosar 100/1932, f. 2—3; *Exproprierea la Văliug și Reșița*..., p. 5—6.

³⁰ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 100/1932, f. 2—3.

³¹ Idem, dosar 142/1935, f. 66.

demonstrau odată în plus că localnicii erau hotărâți să se opună improprietării altor țărani pe pământul lor³².

Dacă în majoritatea din cele 83 de sate situate pe domeniile Reșiței problema improprietării individuale a sătenilor nu putea fi și nu fusese soluționată din motive obiective: suprafața redusă de teren cultivabil, în schimb pădurile și pășunile U.D.R.-ului erau suficiente pentru a satisface necesitățile tuturor satelor. Dar conducerea societății, făcând în mod constant apel la prevederea art. 36 din legea de reformă agrară pentru Transilvania, care permitea întreprinderilor să-și păstreze păduri pentru trebuințele lor fără a se preciza întinderea acestora, a reușit să sustragă mari suprafețe de la expropriere. Chiar atunci când instanțele de fond au expropriat păduri în funcție de cotele necesare comunelor, hotărârile acestora au fost reformate de Comitetul agrar care a retrocedat părți din păduri sau păduri întregi și chiar finețe și pășuni fostului proprietar³³.

Astfel a fost posibil ca multe localități să nu fie înzestrate cu păduri comunale, în vreme ce Reșița își păstra aproape intact patrimoniul forestier. La Forotic, de pildă, U.D.R.-ul conserva cele 685 iugăre de pădure, timp în care localitatea era lipsită total de pădure comunală³⁴. La Văliug societății i s-au expropriat, prin hotărîrea Comitetului agrar, doar 810 iugăre de pădure pentru pășune și finețe, fără a se constitui pădure comunală. Pe de altă parte, Reșița păstra pe raza localității 12.402 iugăre de pădure³⁵.

Începînd din anul 1923, cînd aici s-au efectuat lucrările de improprietare provizorie, țăranii din Văliug au pierdut și dreptul ce îl avuseseră pînă atunci de a lua lemne din pădurea de 300 de iugăre situată în mijlocul pășunii comunale. La Văliug, Reșița a oferit la expropriere cele 1.479 iugăre, adică tocmai terenul care aparținuse pînă în 1859 localnicilor. Din acesta, inițial doar 580 iugăre au fost destinate comunei ca pășune. Restul de 899 iugăre de pășune (400 iugăre în satul Cozia, 105 la Brătianu, 207 la Poiana Betei, 87 la Gruniu Bun și 100 la Valea Bîrzavei) au fost lăsate de către instanțe în folosința funcționarilor U.D.R.-ului, care

³² *Ibidem*, f. 63 și 68.

³³ Vezi Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, Generale, dosar 9/1925—1927, f. 34—36; jud. Severin, dosar 324/1934—1936, f. 1—2; idem, fond Comitet agrar, jud. Caraș, dosar 4/1935, f. 64—68; vezi detalii cu privire la comuna Ezeriș în: Gheorghe I. Oancea, *Lupta țăranimii muncitoare din Banat pentru imprimarea unui caracter democrat aplicării reformei agrare din 1921*, în *Studii de istorie a Banatului*, Timișoara, 1969, p. 137.

³⁴ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943 f. 140. Reșița păstra 11.484 iugăre la Bocșa Montană, expropriindu-i-se doar 422, 826 iugăre; la Dognecea, expropriindu-i-se 1.341 iugăre; 9.086 iugăre la Carașova, expropriindu-i-se doar 2.110 iugăre; 24.831 iugăre la Steierdorf, expropriindu-i-se doar 141 iugăre; 5.626 iugăre la Moldova Nouă, expropriindu-i-se 2.035 iugăre; 6.218 iugăre la Sasca Veche, expropriindu-i-se doar 2.153 iugăre (Idem, fond Comitet agrar, jud. Caraș, dosar 74/1925).

³⁵ Idem, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 100/1932, f. 2; *Exproprieria la Văliug și Reșița* ..., p. 5—6.

le arendau de la societate cu prețuri oscilând între 30 și 50 de lei iugărul, subarendându-le țăranilor cu 2.000—3.000 lei iugărul³⁶.

Nemulțumiți de această stare și de faptul că circa 400 iugăre din pășunea construită prin împrumut erau plasate la o altitudine de 1.500 metri, propice numai pentru pășunatul oilor, în 1923 localnicii au intrat cu forța în pășunea de lângă sat, dar au fost scoși de pe teren prin intervenția jandarmilor³⁷. Starea de spirit a locuitorilor și petițiile adresate de către aceștia diferitelor autorități au obligat Comitetul agrar, în martie 1926, să majoreze pășunea la 803 iugăre³⁸. Dar localnicii au refuzat să admită aplicarea hotărârii, motivînd că ei aveau dreptul la întregul izlaz pe care îl folosiseră înainte de război și care fusese de fapt proprietatea comunei³⁹.

După expropriere, raporturile dintre locuitori și U.D.R. s-au menținut incordate din cauză că țăranii, care solicitau să folosească în continuare și celelalte pămînturi neexpropriate ce figurau în textul *Convenției Martina*, introduceau permanent vitele pe terenul în litigiu. Țăranii au acționat Reșița în justiție, solicitînd pămîntul acaparat în secolul trecut. La rîndul ei, conducerea U.D.R.-ului a cerut Tribunalului să dispună încetarea pentru locuitorii din Văliug a dreptului de servitute la pășunat pe o suprafață de 200 iugăre de pădure ce fusese scutită de expropriere⁴⁰.

La 5 decembrie 1930, între U.D.R. și locuitorii din Văliug s-a ajuns la un acord verbal potrivit căruia părțile renunțau la drepturile și obligațiile ce izvorau din *Convenția Martina*. Sătenii se angajau să nu mai pășuneze vitele pe cele 200 iugăre scutite de expropriere, iar Reșița se obliga în schimb să atribuie comunei 106 iugăre de pădure. Drept urmare a înțelegerii, procesul a fost suspendat⁴¹.

Dar Reșița nu a întreprins nici o acțiune pentru aplicarea clauzelor ce decurgeau pentru ea din înțelegerea de mai sus, astfel că tranzacția nu a putut fi încheiată, fapt ce a dus la redeschiderea conflictului. În aceste condiții, în toamna anului 1932, localnicii au solicitat, ca și mai înainte, dreptul neștirbit la pășunat pe vechile hotare ale pășunii de 1.479 iugăre, respingînd proiectul de tranzacție din decembrie 1930⁴², revendicînd satisfacerea necondiționată a cererilor de împrumut cu pășune, pădure și fînețe în conformitate cu dispozițiile legii agrare⁴³. În 1933, țăranii redeschid procesul la Tribunal⁴⁴, pretinzînd, pe de o parte, să se aplice litera legii care le dădea dreptul la pășuni, păduri și fînețe,

³⁶ *Exproprierea la Văliug și Reșița...*, p. 5—6.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 11/1926—1942, f. 3.

³⁹ *Idem*, dosar 100/1932, f. 3.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 4.

⁴¹ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 100/1932, f. 4.

⁴² *Ibidem*, f. 5 și urm.

⁴³ *Ibidem*, f. 51—53.

⁴⁴ *Idem*, jud. Severin, dosar 324/1934—1936, f. 43.

iar, pe de altă parte, să se mențină efectele *Convenției Martina*, care — declarau ei — nu încetau de drept odată cu intrarea în vigoare a legii agrare. Paralel, vechile conflicte dintre locuitori și societate, odată rezolvate, s-au accentuat⁴⁵, nefiind soluționate încă nici la sfârșitul anului 1939⁴⁶.

Reșița, favorizată, pe de o parte, de faptul că păstra pământuri în jurul localităților, iar, pe de alta, de lipsa sau insuficiența pășunilor comunale, care menținea o stare de dependență economică a locuitorilor față de societate, le-a creat numeroase dificultăți⁴⁷, sperînd să înfrîngă pe această cale opoziția țăranilor față de aplicarea unor soluții de împrumut neacceptabile pentru ei. Astfel, ea a refuzat să mai arendeze unor comune, precum Ezeriș și Zorlențu Mare, pășunile pe care le arendase pînă la aplicarea reformei agrare⁴⁸.

Concomitent, conducerea Reșiței a uzat de întreaga sa influență pentru a păstra pădurile în proprietatea sa, dîndu-se chiar și la falsuri evidente pentru atingerea acestui scop. S-a ajuns pînă acolo încît în cazul comunei Tirnova a fost sustrasă harta originală a moșiei și înlocuită cu alta, în baza căreia U.D.R.-ul a reușit să scoată de sub expropriere 162 iugăre de pădure⁴⁹.

Atunci cînd Reșița nu a putut obține cîștig de cauză în revizuirea proceselor, a acționat pentru fixarea unui preț cît mai mare asupra pămîntului expropriat. Adeseori, cu concursul Comitetului agrar, prețurile stabilite de către instanțele de fond au fost simțitor majorate⁵⁰.

Pămîntul oferit de U.D.R. comunelor ca pășune sau pădure comună se compunea, de regulă, din teren de cea mai slabă calitate. Nu întotdeauna s-au avut în vedere, atunci cînd s-au creat pășuni comunale, căile de acces și posibilitățile de adăpare a vitelor⁵¹. La Carașova, pășunea comună a fost constituită pe o parte din terenul acaparat de U.D.R. înainte primul război mondial, țăranii fiind astfel nevoiți în urma reformei să-și răscumpere propriul lor pămînt; în plus, U.D.R.-ul a păstrat în proprietatea sa riul Caraș, care constituia sursa de alimentare cu apă a vitelor⁵². Din cele 126 iugăre pășune atribuite comunei Moniom, 56 iugăre erau formate din tufişuri; pășunea era înconjurată de pămînturile U.D.R.-ului, neexistînd nici o cale de legătură între aceasta și sat⁵³.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Idem, jud. Caraș, dosar 11/1926—1942, f. 65.

⁴⁷ Idem, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 77.

⁴⁸ Gheorghe I. Oancea, *op. cit.*, p. 136—137.

⁴⁹ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 78.

⁵⁰ Vezi Idem, jud. Caraș, dosar 194/1939—1942, f. 10 și 30; fond Comitet agrar, jud. Caraș, dosar 4/1935, f. 66.

⁵¹ Idem, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 39/1930, f. 1.

⁵² Idem, dosar 40/1930—1933, f. 5.

⁵³ Vezi Gheorghe I. Oancea, *op. cit.*, p. 137. Autorul menționează că Reșița posedă aci 270.000 iugăre și că i s-a fi expropriat doar 126 de iugăre. Suprafața deținută de societate era de 1.047 iugăre, iar partea expropriată de 191 iugăre (Cf. Arh. St. București, fond Comitet agrar, jud. Caraș, dosar 74/1925, f. 7 și urm.).

Nemulțumiți de faptul că Reșița a rămas în posesia unei părți mari din domeniile sale, în vreme ce problema împrăștiării nu fusese rezolvată, locuitorii comunelor în care societatea își păstrase pământuri au contestat permanent legalitatea hotărârilor instanțelor, iar, pe de altă parte, au intervenit la numeroase instituții sau persoane care puteau influența într-o anumită măsură conținutul exproprierii⁵⁴. Nu rare ori țăranii s-au opus aplicării hotărârilor Comitetului agrar prin care pământul inițial expropriat era retrocedat uzinelor. La Ezeriș, țăranii au ținut cu forța timp de aproape un an islazul distribuit lor de comisia județeană de împrăștiare și reluat de Comitetul agrar⁵⁵.

Acțiunile locuitorilor de pe acest domeniu au avut în câteva rânduri un caracter organizat, bucurându-se în același timp și de concursul unor deputați de Caraș și Severin. În vara anului 1926, deputatul dr. Cornel Bojincă, de pildă, a inițiat convocarea unei adunări a țăranilor din cele 83 de sate pentru a protesta împotriva modului cum fusese aplicată exproprierea pe acest domeniu⁵⁶.

Nu cunoaștem efectele determinate de această acțiune asupra evoluției reformei agrare. Cum în anii următori plingerile țăranilor din toate județele Banatului se înmulțiseră, la 8 iulie 1930, Inspectoratul VIII Ministerial Timișoara a dispus, prin decizia nr. 3.081, semnată de Sever Bocu, a se institui în fiecare județ de pe raza Inspectoratului câte o comisie de anchetă, formată din prefect, consilier agricol, președinții comisiilor de ocol de împrăștiare, șeful cadastrului și șeful ocolului silvic cu scop de a cerceta stadiul exproprierii fiecărei moșii⁵⁷.

Cum nici după ancheta comisiei nu s-a produs vreo modificare în conținutul lucrărilor de reformă agrară, în 1931 deputații de Caraș și Severin au depus la Ministerul Agriculturii și Domeniilor un memoriu prin care propuneau ca U.D.R.-ul să ofere unui număr de 32 de comune din județul Caraș 3.090 ha de pădure, iar statul să cedeze în loc societății o întindere similară în altă parte⁵⁸. Față de pădurea oferită de stat Reșiței, comasată și de bună calitate, cu o valoare estimată la 44.000.000 lei, conducerea societății pune la dispoziția comunelor păduri degradate, în valoare de numai 1.800.000 lei. Pe acest temei, Casa Autonomă a Pădurilor Statului (C.A.P.S.) a apreciat schimbul ca inadmisibil și dăunător statului, refuzând să dea aviz favorabil⁵⁹.

Considerată închisă de ministrul agriculturii, Virgil Madgearu, din guvernul G. G. Mironescu, problema schimbului de pădure a fost reluată de șeful departamentului agriculturii, G. Ionescu-Sisești din noul cabinet

⁵⁴ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 100/1932, f. 51—53; jud. Severin, dosar 414/1936—1937, f. 12.

⁵⁵ Cf. Gheorghe I. Oancea, *op. cit.*, p. 137.

⁵⁶ Cf. „Adevărul” din 4.IX.1926.

⁵⁷ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 66/1931—1934, f. 81—82.

⁵⁸ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Caraș, dosar 100/1932, f. 54.

⁵⁹ Ibidem, (Raportul C.A.P.S.-ului, nr. 15237/1931 către M.A.D.).

Iorga-Argetoianu, care a redactat și un proiect de lege în această direcție⁶⁰. Opoziția C.A.P.S.-ului a împiedicat supunerea proiectului dezbaterilor corpurilor legiuitoare. Reanalizată ulterior, problema exproprierii pământurilor U.D.R.-ului a fost clasată, la începutul anului 1933, de Ministerul Agriculturii și Domeniilor sub pretext că aici nu se mai putea efectua nici o expropriere⁶¹.

În primăvara anului 1934, în cele 32 de comune a început aplicarea definitivă a lucrărilor de reformă agrară pe baza vechilor hotărâri judecătorești⁶². La scurt timp după aceasta, deputatul N. Belu repune în discuție, în ședința din 5 aprilie 1934 a Camerei, problema necesității asigurării pășunilor și pădurilor pentru cele 32 de comune⁶³. Intervenția lui N. Belu în Parlament a fost urmată de noi cereri ale locuitorilor adresate ministrului agriculturii⁶⁴. Dar, abia în mai 1936 ministrul de resort a dispus printr-o decizie instituirea unei comisii județene speciale, în conformitate cu prevederile din legea islazurilor din 28 aprilie 1933⁶⁵, în frunte cu prefectul, pentru a analiza situația pășunilor și a face din nou propuneri de expropriere pe seama U.D.R.-ului⁶⁶.

Ancheta a fost întreprinsă în primăvara aceluiași an de Inspectoratul agricol Lugoj. Acesta s-a limitat la a constata situația de pe teren și la a comunica rezultatul cercetărilor întreprinse Direcției Reformei Agrare, fără a oferi însă soluții concrete. Conform raportului, până la primăvara anului 1936, un număr de 31 de comune din cele 32 primiseră prin împroprietărire un total de 30.671 iugăre, din care 27.429 iugăre reprezentau pământ expropriat de la Reșița, restul provenind de la moșieri și alte societăți⁶⁷. Până la aceeași dată, sătenii din 22 de comune beneficiaseră de împroprietărire individuală, definitivă sau provizorie, pe 4.291 iugăre de teren arabil, finețe și păduri transformate în teren de cultură⁶⁸. Dacă suprafața redusă de teren arabil existent aici nu putuse satisface cere-urile îndreptățiților — deși Reșița mai păstra 452 iugăre arabile — nu la fel se prezenta situația atunci când avem în vedere finețele, pășunile și pădurile.

Finețe și pășuni comunale s-au constituit în 31 de comune, pe o întindere de 18.125 iugăre, iar păduri comunale de 2.876 iugăre. Împreună cu finețele distribuite țăranilor embaticari, totalul suprafeței atribuită cu

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Idem*, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 155—156.

⁶³ *Ibidem*, f. 150 și 152.

⁶⁴ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 159—167.

⁶⁵ Vezi „Monitorul oficial”, nr. 97 din 28.IV.1933.

⁶⁶ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 155—156.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 128—135. Comuna Nermăt nu a beneficiat deloc de împroprietărire.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 128—150.

finețe, pădure și pășune celor 31 de comune se ridica la peste 23.000 iugăre, sau la 13.363 ha⁶⁹. Potrivit dispozițiilor legii pentru reforma agrară din Transilvania, comunele aveau dreptul la 21.953 ha, sau 38.138 iugăre de pădure, finețe și pășune. Instanțele au calculat necesarul de pășune și pădure al comunelor, dintre care opt erau situate în zona montană, iar 26 în regiune de deal, după o cotă inferioară, ce se cuvenea comunelor de șes. Mai mult, nici chiar această cotă nu a fost aplicată când s-a procedat la împroprietărire, astfel că 20 de comune erau deficitare în privința pășunilor comunale⁷⁰. În același timp, domeniile Reșița păstrau aici 913,985 iugăre de finețe, 1.144 iugăre de pășune și 35.013,42 hectare de pădure⁷¹.

După primirea raportului de la Inspectorat, Comisia județeană de anchetă a analizat, împreună cu delegații țăranilor și ai U.D.R.-ului, situația fiecărei comune, ajungând din nou la vechea soluție potrivit căreia Reșița urma să dea comunelor pășunea în vecinătatea acestora, iar statul să îi ofere în loc păduri în altă parte⁷². La rindul ei, Direcția Reformei Agrare considera, pe baza raportului primit, că cererea citatelor comune era întemeiată și că singura proprietate din care s-ar fi putut satisface și care se afla în imediata apropiere a comunelor respective era domeniul Reșița, partea scutită de exproprieri⁷³.

U.D.R.-ul a oferit însă, ca și mai înainte, terenuri de slabă calitate, fapt ce a determinat în unele comune rezistența locuitorilor față de o asemenea tranzacție. Astfel, țăranii din Cărbunari, județul Severin, după ce au cerut printr-o telegramă Ministerului Agriculturii și Domeniilor să intervină grabnic pentru a efectua o anchetă în legătură cu schimbul de teren de aici, revin la 16 august 1936 printr-o petiție semnată de 171 de săteni, subliniind cât de păgubitor era acesta pentru ei: „Locuitorii comunei Cărbunari țin și pe această cale să vă aducă respectuos la cunoștință că nu pot primi — oricâte efortări ar depune domnul prefect al județului Caraș — terenurile stincoase și de ultimă calitate, plus și accidente, oferite de Societatea U.D.R., în schimbul pădurilor seculare și de o rară frumusețe de la Poneasca”⁷⁴.

La 20 august 1936, prefectul, solicitat să dea explicații în legătură cu veridicitatea afirmațiilor făcute de țăranii din Cărbunari în telegrama

⁶⁹ *Ibidem*, f. 143.

⁷⁰ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 144—145. Comunei Răchitova, județul Caraș, de pildă, i se dăduseră 78 iugăre izlaz, dar, în 1929, cu ocazia parcelării operate de cadastru, i s-au lăsat doar 54 iugăre (*idem*, jud. Caraș, dosar 32/1930—1931, f. 32.)

⁷¹ *Idem*, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 143. În comuna Moldova Nouă societatea rămăsese în posesia a 1.400 iugăre, timp în care deficitul de pășune al locuitorilor era de 2.996 iugăre; în comuna Ezeriș Reșița păstra 1.483 iugăre, iar deficitul de pășune era de 83 iugăre; în comuna Călnic, societatea rămăsese cu 273 iugăre, iar deficitul de pășune era de 164 iugăre (*Ibidem*, f. 129—131).

⁷² *Idem*, jud. Severin, dosar 414/1936—1937, f. 12.

⁷³ *Ibidem*, vezi Referatul Direcției Reformei Agrare din 7 august 1936.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 9.

trimisă M.A.D.-ului, aprecia că reclamația ar fi fost „neîntemeiată și pătimasă“, că propunerea comisiei de a se distribui comunei 400 iugăre în plus era făcută „mai mult cu inimă... decît din absolută nevoie“, că, față de aceasta, nu se putea răspunde prin expresii de tipul «ținem să protestăm ultima cu energie»⁷⁵; că reclamația ar fi fost înaintată de fostul primar, împreună cu fratele său și cu o serie de alți localnici, toți aceștia membri ai partidului social-democrat-comunist, care lucrau la Anina; că fostul primar refuzase să semneze procesul-verbal al comisiei de anchetă; refuzase ulterior să se conformeze hotărîrii judecătorești prin care fusese destituit, fiind înlocuit după trei săptămîni de rezistență prin intervenția armatei, din care cauză prefectul solicita să se claseze chestiunea schimbului de teren la Cărbunari⁷⁵. Că sătenii de aici aveau dreptate și că pătimăse erau explicațiile prefectului rezultă din toate rapoartele organelor agricole locale și centrale care recunoșteau că problema pămîntului nu fusese rezolvată în satele situate pe domeniile Reșiței.

Nu cunoaștem cu precizie toate comunele unde schimburile de teren între Reșița și stat s-au efectuat pentru ca acestea să fie inezstrate cu păduri și pășuni. După cum rezultă din documente, el nu s-a împlinit în toate cele 32 de comune, dar, pe de altă parte, a fost extins ulterior asupra altor localități. Astfel, în urma hotărîrii din 27 martie 1941 a Tribunalului Caraș, la sfîrșitul aceluiași an și la începutul anului 1942, societatea a cedat statului 162 iugăre de pădure în comuna Tîrnova, județul Caraș, care îi fuseseră lăsate prin falsuri evidente și care datorită acestor cauze fuseseră deținute pînă atunci cu forța de țărani, pentru a fi distribuite ca pășune comună, primind pămînt din proprietățile statului în altă parte⁷⁶. Dar problema nu fusese rezolvată pe această cale, căci cei 4.000 de locuitori, care dispuneau de 204 cai, 970 boi, 5.328 oi și 214 capre și aveau ca principală ocupație creșterea vitelor, nu posedau decît 2.441 iugăre de pășune, suprafață insuficientă în raport cu numărul vitelor, astfel că majoritatea pășunii a constituit o revendicare a locuitorilor care a persistat și în 1942—1944⁷⁷.

Pe lângă faptul că multe localități nu au beneficiat de întinderile de teren ce li se cuveneau, aplicarea reformei agrare pe domeniile Reșiței s-a făcut într-un tempou lent. Astfel, pînă în vara anului 1925, instanțele reformei din județul Caraș-Severin se pronunțaseră pentru exproprierea a 51.869 iugăre⁷⁸, suprafață ce reprezenta un sfert din totalul pămîntului U.D.R.-ului. Restul terenului fusese scutit, pe temeiul diferitelor dispoziții cu caracter general sau excepții înscrise în legile agrare. În toamna

⁷⁵ *Ibidem*, f. 10.

⁷⁶ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 3, 9, 17, 76—78.

⁷⁷ *Ibidem*. Comuna poseda în total 6.419 iugăre, dar din acestea 760 iugăre erau neproductive. Reșița rămăsese aici cu 1.235 iugăre.

⁷⁸ *Idem*, fond Comitat agrar, jud. Caraș, dosar 74/1925, f. 7 și urm.

anului următor, întinderea expropriată a crescut la circa 60.000 iugăre⁷⁹, menținându-se ulterior în jurul acestei suprafețe, cu o ușoară tendință de scădere a întinderii expropriate, datorită cîștigurilor de cauză obținute de Reșița în fața instanțelor de revizuire. Cea mai mare parte a suprafeței menționată mai sus era expropriată la acea dată în mod provizoriu întrucît Comitetul agrar, ca instanță supremă în materie de reformă agrară, nu se pronunțase asupra contestațiilor introduse de părțile interesate.

S-a afirmat că în perioada guvernării liberale din 1922—1926 cererile țăranilor nu au fost rezolvate datorită faptului că Reșița ar fi avut un apărător constant în reprezentanții partidului național-liberal și că problema și-ar fi găsit soluționarea abia după instaurarea, în primăvara anului 1926, a cabinetului Al. Averescu⁸⁰. Aserțiunea corespunde doar parțial realității. În anii guvernării liberale exproprierea a avut, într-adevăr, o evoluție lentă. Înlocuirea guvernului nu a determinat însă o accelerare a cursului ei, iar tempoul de lucru lent și lipsa unor măsuri energice pentru respectarea drepturilor țăranilor au caracterizat, așa cum s-a și văzut de altfel, aplicarea reformei agrare pe domeniile Reșița în întreaga perioadă interbelică, indiferent de guvernul care s-a perindat la cîrma țării.

Dovadă în această direcție este faptul că vreme îndelungată în multe comune lucrările de reformă agrară au stat sub semnul provizoratului. Așa cum recunoaște Comisia de ocol de expropriere Reșița, în raportul nr. 313 din 25 februarie 1931 înaintat Direcției Aplicării Reformei Agrare, în localitățile din această plasă în care lucrările erau supuse revizuirii Comitetului agrar, în ultimii trei ani nu se executase nici o expropriere sau improprietărire întrucît instanța supremă a restituit o parte din dosarele de reformă agrară supuse judecării sale fără ca ea să se fi pronunțat asupra lor, iar altele nici măcar nu fuseseră restituite⁸¹. La 5 mai 1932, C.A.P.S.-ul raporta cu nr. 16316 Direcției Aplicării Reformei Agrare că pe raza Direcției Regionale Silvice Orșova, care cuprindea întregul județ Caraș-Severin, pădurile transformate în pășuni prin hotărîri de expropriere și improprietărire nu fuseseră date în folosința comunelor din cauză că nu se efectuase exploatarea materialului lemnos de pe sol. Deși se admisesse în aproape toate cazurile pășunatul vitelor în păduri, uneori în păduri mai apropiate decît pășunile constituite prin hotărîri, această

⁷⁹ Idem, fond Reforma agrară din 1921, Generale, dosar 9/1925—1927, f. 34—36; „Adevărul” din 4.IX.1926. Uneori, ca în cazul de la Moldova Nouă. U.D.R.-ului i s-au expropriat prin revizuire noi terenuri, dar tendința a fost aceea de a se retroceda de către instanțele de revizuire întinderii din terenurile inițial expropriate (Vezi Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 129—130; idem, fond Comitet agrar, jud. Caraș, dosar 74/1925).

⁸⁰ „Adevărul” din 4. IX. 1926.

⁸¹ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Severin, dosar 195/1931, f. 64; jud. Caraș, dosar 66/1931—1934. Referindu-se la situația de la Fizeș din 1926, o revistă locală menționa că datorită faptului că țăranii de aici fuseseră de două ori strămutați de pe terenul expropriat de la U.D.R., țăranii refuzau să execute vreo îmbunătățire a solului de teamă că pămîntul nu le va rămîne lor; cf. „Cartea satului”, Lugoj, an. VII (1926), nr. 7—8 din 21 martie, p. 6.

soluție nu era însă decît temporară. În alte comune, Comitetul agrar nu se pronunțase, datorită opoziției Consiliului Tehnic al Casei pentru transformarea pădurilor în pășuni, iar în unele, în care hotărârile erau definitive, ele nu puteau fi aplicate datorită faptului că nu erau precizate limitele pădurilor în hotărârile de expropriere⁸².

De altfel, la 26 noiembrie 1932, în județul Severin, unde fuseseră expropriate în total 111.100 iugăre, sau 63.938 ha, din 273 proprietăți, împroprietărirea pe loturi cultivabile era definitiv executată doar pe 12.848 iugăre din cele 38.746 iugăre destinate acestui scop; 56.318 iugăre de pășuni și 13.564 iugăre păduri fuseseră artibuite prin hotărâri definitive pentru împroprietărirea comunelor, fără ca întreaga întindere să se afle însă în proprietatea deplină a acestora. Din totalul expropriat în județ, 1.941 iugăre erau deținute încă de țărani sub regimul arenzii forțate⁸³.

Dacă sub aspect juridic în județul Severin lucrările de reformă se aflau totuși într-un stadiu relativ avansat, din punct de vedere al execuțiilor tehnice a operațiilor de expropriere și de împroprietărire, acestea rămăseseră nedefinitivate în multe localități. Deși aici fuseseră defalcate toate moșiile, parcelările cadastrale erau operate pe numai 125 din ele, dispozitivele de parcelare erau date pentru 126 de moșii, punerea definitivă în posesie se realizase pe 153 de moșii, iar referatele de plată fuseseră întocmite doar pentru 96 de moșii⁸⁴. Astfel, în 42 de comune ale județului Severin nu se dăduseră dispoziții de parcelare, iar în 52 de comune punerea țăranilor în posesie nu era definitivă⁸⁵.

În anii următori evoluția lucrărilor de împroprietărire pe pămînturile expropriate de la U.D.R. nu a înregistrat modificări esențiale. Astfel, pe pămîntul predat în mod provizoriu la împroprietărire în comuna Ezeriș, în anul 1923, măsurătoarea nu fusese executată nici în 1935⁸⁶. În primăvara anului 1936, de pildă, în numai 18 din cele 32 de comune de pe domeniile Reșița, care formaseră obiectul a numeroase anchete, împroprietărirea era definitivă în celelalte 13 localități, unde se expropriase pămînt pentru împroprietărire, operațiunile reformei se aflau în stadii diferite: în comunele Cuptoare-Secu, Moldovița și Vălcădeni împroprietărirea era aproape terminată; în comunele Carașova, Iabalcea, Ezeriș, Reșița Română și Gîrliște urma să se aplice defalcarea; la Clocotici defalcarea trebuia revizuită; în comunele Lupac, Cilnic și Doman defalcarea era supusă revizuirii instanțelor de judecată, iar la Văliug nici măcar exproprierea nu era definitivă întrucît Comitetul agrar nu se pronunțase asupra noii cereri de revizuire pînă la desființarea sa din no-

⁸² Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Severin, dosar 78/1931—1933, f. 156—157. În legătură cu admiterea pășunatului în păduri vezi: Arh. St. București, fond Camera de agricultură a județului Timiș-Torontal, dosar 3/1941, f. 169.

⁸³ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Severin, dosar 201/1932—1933, f. 99—100.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ Arh. St. București, fond Reforma agrară din 1921, jud. Severin, dosar 201./1932—1933, f. 99—100.

⁸⁶ Idem, jud. Caraș, dosar 142/1935, f. 175.

ieembrie 1932, iar procesul nu fusese rejudecat de instanțele de drept comun⁸⁷. Nu cunoaștem când și cum s-au definitivat lucrările în comunele situate pe domeniile Reșiței, dar informațiile de care dispunem atestă faptul că în 1938 la Moldovița⁸⁸, în 1939 la Văliug și în 1944 la Tirnova improprietărirea nu era terminată⁸⁹.

În concluzie, aplicarea reformei agrare pe domeniile Reșiței nu a atins decît o parte mică din pămînturile societății. De modul cum se executa exproprierea terenurilor U.D.R.-ului depindea improprietărirea a 32 de comune. Datorită caracterului limitat al exproprierii, comunele nu au putut beneficia decît de întinderi reduse de pășuni și păduri comunale. Numeroasele intervenții ale țăranilor au obligat Ministerul Agriculturii să ia o serie de măsuri pentru majorarea suprafețelor de pămînt dintr-o serie de localități, dar problema nu s-a rezolvat pe această cale. În plus, definitivarea improprietării s-a prelungit pînă în anii celui de-al doilea război mondial.

D. ȘANDRU

LA MISE EN PRACTIQUE DE LA RÉFORME AGRAIRE DE 1921 SUR LES PROPRIÉTÉS FONCIÈRES DES UZINES DE FER ET DES DOMAINES DE REȘITA

(Résumé)

À l'approche de la légifération de la réforme agraire de 1921 la Société anonyme „Les Uzines de fer et les domaines de Reșița” „détenait dans le district de Caraș-Severin une superficie de 203 666 arpents de terre, c'est-à-dire 10,6% de l'étendue totale du district, répandus sur le territoire de 83 localités. Étant donné que les terres appartenant à cette société, qui représentait le plus grand propriétaire foncier rural des lieux, étaient placées dans les communes où prédominaient les petites exploitations paysannes, l'expropriation radicale des terrains des U.D.R. et la distribution des terres aux paysans s'imposaient avec nécessité, comme une solution destinée à contribuer à l'amélioration de la situation matérielle des paysans pour faire disparaître leur état de dépendance économique envers cette société.

Les actions entreprises par la direction des U.D.R. et le concours bienveillant des facteurs responsables dans l'application de la réforme agraire de 1921 ne réussirent pourtant pas à sauver de l'expropriation qu'une partie mineure des terrains cultivables de la société. Mais d'autre part, les U.D.R. parvinrent à garder de vastes superficies de forêts, ce qui fit que plusieurs communes du district de Caraș-Severin ne puissent pas être dotées de forêts communales au moyen de la distribution des terres. Favorisée d'un côté par le fait qu'elle gardait des terres autour des localités, et d'un autre côté, par l'absence ou l'insuffisance des pâturages et des forêts communales, ce qui maintenait un état de dépendance économique des habitants vis-à-vis de la société, la direction de Reșița leur créa de nombreuses difficultés dans l'espoir de vaincre par cette voie l'opposition des payans à l'égard de l'application de certaines solutions de la distribution des terres, inacceptables pour eux.

Les nombreuses interventions des paysans obligèrent le Ministère de l'Agriculture de prendre une série de mesures pour la majoration des superficies de terre destinées à la distribution des terres dans plusieurs localités, mais le problème ne fut pas résolu par cette voie. En plus, le parachèvement de la distribution des terres se prolongea jusqu'au seuil de la deuxième guerre mondiale.

⁸⁷ Idem, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 128—150; jud. Severin, dosar

⁸⁸ Idem, jud. Severin, dosar 500/1934—1941, f. 8.

⁸⁹ Idem, jud. Hunedoara, dosar 467/1934—1943, f. 3, 9, 17, 76—78.